

Alva Noë

Dolanıklık

Felsefe ve Sanat Hayatımızı Nasıl Şekillendirir

Türkçesi: Melinda G. Esen

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
1. Zihinde Sanat	11
2. Evcil Dolanıklıklar	25
3. Dans Bünyeye Katılır	33
4. Görme Tarzları	47
5. Yazarvari Tutum	85
6. Estetik Açmaz	107
7. Kırılğan Bedenler	129
8. Varoluşsal Tarz	157
9. Dolanıklığın Estetiğine Doğru	179
10. Kendimizi Yeniden-Yönlendirmek	203
11. Sızıntı Problemi	215
12. Sanattan Sonra Doğa	235
Teşekkürler	243

Önsöz

Yaşam ve sanat dolanıktır. Bu kitapta amacım, bu basit önermeyi anlamak ve onun şaşırtıcı ve geniş kapsamlı sonuçlarını araştırmaktır.¹

Yaşam ile sanatın dolanık olduğunu söylemek, yalnızca sanatı yaşamdan ürettiğimizi, başka bir deyişle, yaşamın sanata ham malzeme sağladığını öne sürmek değildir; bunun ötesinde, sanatın bu malzemeler üzerinde çalıştığını ve onları dönüştürdüğünü de ileri sürmektir. Sanat, yaşamı yeniler. Biz sanatın dünyasında farklı bir şeye dönüşürüz. Ve şurası önemlidir ki dünyamız her zaman bir sanat dünyası olmuştur.

1 Bu kitaptaki konu, Einstein'ın "uzaktan hayaletimsi etki" olarak adlandırdığı, kuantum parçacıklarının davranışına özgü olgu değildir. Ben "dolanıklık" terimini, bilgisayar bilimcilerinin günümüz teknolojilerinin karmaşıklığının bir insanın kavrayabileceği sınırları aşmasını ifade etmek için kullandıkları anlamda da kullanmıyorum. Danny Hillis'e ait olan bu "dolanıklık" kavramı, Arbesman 2016'da tartışılmaktadır. Burada benim yürüttüğüm çalışmaya ruhen daha yakın olan ise Malafouris'in "materyalist katılım teorisi" (Malafouris 2014) ve Hodder'ın dolanıklık teorisi-dir (Hodder 2012). Her iki teori de nesnelerin, araçların, teknolojilerin ve maddi kültürün insan bilişi, sosyal organizasyon ve hatta evrimsel kökenlerle nasıl iç içe geçtiğine dair araştırmalarda bulunur. "Genişletilmiş zihin" (Clark ve Chalmers 1998; Clark 2008 ve ayrıca Noë 2009 ile Noë 2015b) teması üzerine varyasyonlar geliştiren bu çalışmalara hayranlık duyuyorum. Ancak, burada benim odak noktam, bu temayı tamamlayıcı nitelikte olsa da, ilerleyen sayfalarda açıklığa kavuşacağı gibi farklıdır.

Bundan çıkan bir sonuç elbette sanatın son derece önemli olduğudur. Sanatı ve onun yaşamlarımızdaki yerini, dolayısıyla kendimizi, sanatın üretken, dönüştürücü ve hatta özgürleştirici gücünü takdir etmeden anlayamayız.

Bir başka sonuç da şudur: İnsan doğası sanatın malzemesi olduğuna göre, sabit bir insan doğasından söz etmek yanlış bir tanımlamadır. Bizler birer yanıt değil, soruyuz; bu bakımdan sanat eserlerine benzeriz. Biz estetik olgularız. Kendimizi anlamak ve tanımak için, benliğimizin hâlâ sürmekte olan bir eser oluşuna yönelik estetik bir soruşturma yürütmemiz gerekir.

Amacım, bilime, hatta insan bilimine “hayır” demek değildir. Asıl hedefim, sanata ve sanatın ayakta tuttuğu estetik tutumun önemine “evet” demektir.

Bu kitapta, farklı düşünce topluluklarında ve popüler kültürde sıklıkla görüldüğü üzere, tarzı ve estetiği küçümseme eğilimine karşı duruyorum; bu eğilim, estetiği bir yandan hatalı biçimde modaıyla, öte yandan da (eğer böyle bir şey varsa) doğal hazla ya da salt tercihle özdeşleştirir. Estetiğe ilişkin daha iyi, daha zengin ve daha makul bir kavrayış geliştiremezsek, insan varoluşuna dair yerli bir anlayış geliştirmeyi de umamayız.

İnsanlar, büyük ya da küçük ölçekte, alışkanlık, gelenek, teknoloji ve biyoloji tarafından organize olur. Bu organize olma hali, bir dünyaya sahip olmamızı ve onunla başa çıkabilmemizi sağlar. Onsuz insan yaşamı yoktur; hatta belki yaşamın kendisi bile yoktur.

Ama bu organizasyon aynı zamanda bizi sınırlar; bizi esir tutar, sıradan olanı tanımlar ve sezgilerimizi daraltır. Bizi biz yapan bu özgür olmama halinden kendimizi tek seferde bütünüyle kurtarmanın bir yolu yoktur. Kimyasal ve sinirsel süreçler olarak düşünülen bedenlerimiz bile, düzenleme ve kendini sürdürme amacıyla organize olmuştur.

Sanat ve felsefenin bizi özgürleştirme gücüne sahip olduğunu ileri sürmek, organizasyonun gerçekliğinden tümüyle değil de en azından bizi şu anda oluşturan belirli alışkanlıksal varoluş hallerinden özgürleştirme gücüne sahip olduğunu savunmak, hayalci ve

romantik, bilimdisi, hatta gülünç görünebilir. Ama benim iddiam şudur: Sanat ve felsefe, kendimizi yeniden organize etme yollarıdır.

Sanat ve felsefe merkezden çıkmayı, bizi çivileyip yerimize sabitlemiş durumlardan kurtuluşu hedefler. Felsefe, evet, anlayışı hedefler. Sanat ise estetik hazza yönelir. Tamam. Ama bunlar yüzeysel niteliklerdir. Sanat ve felsefe, bizden kendimiz üzerinde çalışmamızı ve kendimizi hem bireysel olarak hem de birlikte yeniden yapmamızı talep eder.

2015'in sonunda yayımlanan sanat ve insan doğası üzerine kitabım *Strange Tools* üzerinde çalışmaya başlamamdan kısa süre sonra, bir arkadaşım bana zihin felsefesini bırakıp bırakmadığımı sordu. Bu soru beni şaşırttı. Bana göre sanat meselesinin, yani neyin sanat olduğu, sanatın nasıl işlediği, neden önemli olduğu ve özellikle de estetik deneyimin ne olduğuna ilişkin soruların zihin kuramı için merkezi olduğu apaçık görünüyordu. Bu kitapta, bunun neden böyle olduğunu açıklamaya çalışıyorum.

A. N.

Berkeley, Ağustos 2022